

Orla Lehmanns tale i Rigsrådet I

Taler	Dato	Sted
Orla Lehmann Medlem af Landstinget	10. april 1856	Rigsrådet

Omstændigheder

[Første af tre taler holdt ved forhandlingerne i rigsrådet april 1856] Lehmanns egen indledning: Snart efter Rigsraadets første Sammentræden i 1856 fremkom 11 Slesvigholstenerne, med Baron Carl Scheel-Plessen som Ordfører, med Forslag til i et allerunderdanigst Andragende til Kongen at opfordre denne til at lade de tre Hertugdømmers Provindsialforsamlinger forelægge det Fornødne med Hensyn til Fællesforfatningen, og derefter under størst muligt Hensyn til de af dem afgivne Betænkninger at indbringe et nyt Udkast til en Fællesforfatning med tilhørende Valglov for Rigsrådet til Vedtagelse. Længslen efter omsider at faa Fred var saa stor, at man ikke blot ved stor Imødekommen fra dansk Side havde søgt at gjøre Medlemmerne fra Hertugdømmerne deres Nederlag saa lidt føleligt som muligt, men at rimelige Fordringer fra deres Side, som Pris for en virkelig Tilslutning, muligen kunde været besvarede med yderligere Indrømmelser. Men dette Forslag var i den Grad umuligt, at det mødte bestemt og enstemmig Modstand hos alle Danske og dansksindede Slesvigere, saavel som hos de saakaldte loyale Holstenerne. Ligesom det af Scheele dannede, af Bang præsiderede og af Andræ og Hall ledede Ministerium havde tiltraadt hvad deres Forgængere havde gjort og bygget videre paa dette Grundlag, som saaledes forsvaredes af det nationalliberale Parti, saaledes anerkjendte Bluhme og det forrige Ministeriums Tilhængere deres Efterfølgeres Værk, og ydede dem ved denne Lejlighed en Understøttelse, som fortjente og fandt Paa skjønnelse. I denne Sag vare vi altsaa Alle enige. Men derhos fremtraadte under Motiveringen og Debatten den slesvigholstenske Tvetungethed, det ridderskabelige Hovmod og det advokatlige Sofisteri med saa ublu Paastande og nærgaaende Talemaader, at ogsaa vi – og ikke mindst de konservative Medlemmer – brugte vore Vaaben efter bedste Evne. Sagens Forhandling udfyldte 4 Møder – d. 9-12 og 23-25 April og endte med, at Forslaget forkastedes med 49 Stemmer mod 14. Jeg havde Ordet d. 10 April, efterat Scheel-Plessen i tvende meget omfangsrige Foredrag havde forsvaret sit Forslag, og efterat det var blevet imødegaaet af den holstenske Minister Scheele, den slesvigske Amtmand Holstein og de kongerigske Medlemmer Mourier og David. For at første Forhandling ikke skulde afsluttes med et meget kuriøst Foredrag af Grev Reventlow-Jersbeck, svarede jeg ham d. 10de April. Ved anden Behandling talte jeg d. 25de, nærmest mod Etatsraad Preusser. Talerne ere for forskellige til at de passende kunne sammenarbejdes i et samlet Foredrag og meddeles derfor her hver for sig.

1 Forsvar for Fællesforfatningen mod Slesvigholstenerne i Rigsraadet

Hr. Præsident

- 5 I de offentlige Organer, som ere fjendtlige mod Danmark, men som vi dog ikke kunne overse, fordi de næsten ere den eneste Kilde til Kundskab om danske forhold paa Steder, der kunne faa Indflydelse paa vor Skæbne, er det for Øjeblikket Parolen, at den danske Rigsdag beherskes af »ultradanske Demokrater« [sic.], der ville faa et fordærveligt Herredemme over Rigsraadet, i
- 10 hvilket det »monarkiske Princip« og de »konservative Interesser« »hovedsageligen maa søge deres Støtte hos Repræsentanterne fra Hertugdømmerne.« Man har ondt ved at tro sine egne Øjne, naar man læser Saadant og mindes, med hvilken Troskab det danske Folk i 1848 og siden den Tid har sluttet sig om sin Konges legitime Trone, og den noget ejendommelige

Maade, hvorpaa man i andre Landsdele har æret det »monarkiske Princip« og varetaget den »konservative Interesser«. Men dog forholder det sig saaledes, og det var i god Overensstemmelse med denne Taktik, naar de holstenske Herrer, strax efter at de vare traadte over Dørtærskelen af denne Forsamling, meldte sig
20 som Tronens Støtter og Kronens Riddere, idet de korsede sig over det Kjættereri, af Kongen »von Gottes Gnaden« at fordre en Ed paa Forfatningen, for inden han kunde tiltræde Regeringen, og at anvise Tronfølgeren en til hans høje Stilling lidet svarende Plads i Statsraadet. De lode haant om lignende »til et velbesat konstitutionelt Taffel hørende Lækkerbidskener.« Jeg ønsker derfor at
25 konstatere, at de Medlemmer af Forsamlingen, som hidtil have belyst den »Retsgrund, hvorpaa de Herrer Forslagsstillere have opført deres Andragende, og fra hvis Tinder de for os Andre have prædiket om »politisk Sædelighed« — jeg siger, at alle de, som hidtil have imødegaaet det foreliggende Forslag, enten selv høre til Hertugdømmernes Repræsentanter, eller til de Mænd af
30 Forsamlingen, som efter vedtagen parlamentarisk Sprogbrug hos os maa betegnes som det yderste Højre. De have gjort det saa godt, og det har øjensynligen saa ubehageligt overrasket Forslagsstillernes Ordfører, at Modstanden netop kom fra den Side, at jeg uden Tvivl vilde have holdt mig aldeles udenfor Debatten, dersom Ordføreren ikke allerede havde forladt det
35 Standpunkt, han først havde indtaget og paa en noget nærgaaende Maade havde angrebet den danske Rigsdags og derunder ogsaa mit Forhold til Sagen. Under disse Omstændigheder har jeg fundet det passende at udbede mig Ordet.

Det Spørgsmaal, om Holstens, Lauenborgs og Slesvigs Provindsforsamlinger
40 have noget Retskrav paa at blive hørte over Fællesforfatningen, har allerede fundet en saa grundig Drøftelse, at det kun er lidet, jeg derom kan have at tilføje. Jeg kan imidlertid ikke tjene den ærede Ordfører i at blive staaende ved Kundgjørelsen af 28de Januar 1852; det er nødvendigt at gaa noget længere tilbage i Tiden — ikke for at rippe op i Ting, som man ønsker begravede i
45 Glemsel — men for at følge ham, der selv søger sine Argumenter hinsides dette Afsnit. Ethvert Forsøg paa at finde Traaden i hans Tankegang maa nødvendigvis føre os til 1831. Det er nemlig ikke de nuværende Provindsforsamlinger og de for dem gjældende Anordninger, fra hvilke han har hentet Beviserne for deres Ret til at befatte sig med Fællessager; der vil han i
50 intet Tilfælde kunne finde nogen Trøst. Nej, hvadenten han, som han har gjort i de holstenske Stænder, vil hævde nogen Ret for dem til at indgive Petitioner om disse Anliggender, eller han, som nu, vil nøjes med Retten til derom at afgive Betænkninger, er det ene og alene den gamle Stænderindretning, hvortil han

55 maa ty. Jeg skal ikke fordybe mig i de nu upraktiske Fortolkningsspørgsmaal,
hvortil de paagjældende Anordningers uklare Udtryk kunde give og virkelig
have givet saa rig Anledning; jeg skal hverken bekræfte eller modsige
Konseilspræsidentens nys fremsatte Paastand, at de ingensinde have havt noget
Retskrav paa at forhandle om Fællesanliggender. Vist er det, at de fra den første
60 Dag af have stræbt at give Bestemmelserne om deres Kompetance den videst
mulige Fortolkning; men vist er det ogsaa, at Regeringen ingensinde har
anerkjendt den, og ved mange Lejligheder har protesteret derimod. En saadan
Anerkjendelse fra Regeringens Side kan navnlig ikke udledes af den
Omstændighed, at den ved flere Lejligheder har fundet det hensigtsmæssigt at
65 æske deres Betænkning om almindelige Love; thi at den har benyttet dem til at
faa gode Raad, beviser ikke, at den har været forpligtet dertil, saa at det altsaa
vilde have været ulovligt at forbigaa dem, lige saa lidt som der ligger nogen
Indrømmelse af, at Amtsrådenes Berettigelse gaar udenfor Amtets
Anliggender, deri, at man jevnlig har begjæret deres Erklæring om almen
70 vigtige Lovudkast, forinden disse ere forelagte for Rigsdagen. Men desuagtet er
det vist, at Stænderne have tiltaget sig en videre gaaende Ret, og at Regeringens
Modstand derimod stedse er bleven svagere og svagere. Jeg vil ikke derpaa bygge
nogen Anklage mod. Nogen, fordi det var naturligt, at den stærke Trang til en
konstitutionel Udvikling maatte søge at skaffe sig Luft ad denne Vej, siden den
75 rette Vej var afskaaren. Allermindst kunde jeg føle mig fristet til derpaa at
begrunde en Bebrejdelse, siden denne ogsaa vilde ramme mig selv. Det Eneste,
jeg vilde kunne anføre til min Undskyldning, er, at jeg tidligere end mangan
Anden har indset og udtalt, at Regeringen ved at skabe fire
Provindsforsamlinger, uden nogen fælles, det Hele omfattende og
80 sammenholdende, Rigsinstitution, og da at tillade hine Provindsindretninger
faktisk at stille sig, som om de vare fire Rigsforsamlinger, selv har banet Vejen til
at opløse Monarkiet i fire Riger. Regeringen har formodentlig troet at kunne
dæmpe Lysten til en virkelig Forfatning ved — om end under al Reservation —
at lade de fire Stænderforsamlinger lege Parlament, i Haab om at kunne trænge
85 dem tilbage til deres provindsielle Omraade, hvis de skulde blive for besværlige.
Men Følgen deraf blev, at de voxede Regeringen over Hovedet, og at denne stod
afmægtig midt i den Opløsningsproces, som dens egne Fejl havde fremmet.
Skjønt jeg saaledes ser en væsentlig Kilde til Landets Ulykker deri, at Regeringen
ikke har kunnet beslutte sig til ved Indførelsen af en Rigsforsamling itide at
90 opstille det eneste holdbare Værn mod Overskridelsen af Provindsialstændernes
provindsielle Berettigelse, saa indrømmer jeg dog, at Forslagsstillernes Ordfører
— netop naar han ikke bliver staaende ved Kundgjørelsen af 1852, men gaar

tilbage til 1831 — har Ret i, at de gamle Stænder idetmindste faktisk have
95 udøvet en Virksomhed udover det rent provindsielle Omraade, som det ved
deres Indstiftelse uden Tvivl var Meningen at anvise dem.

Men idet jeg indrømmer dette, maa det være mig tilladt at spørge den ærede
Ordfører, hvor disse gamle Stænder af 1831 vare blevne af, dengang man i 1852
100 skulde til at rekonstruere Monarkiet. Hvis — jeg beder bemærket, at jeg siger
»hvis« — hvis jeg altsaa skulde besvare dette Spørgsmaal fra det rent retlige
Standpunkt, som Forslagsstillerne have søgt at indtage, da vilde jeg vel ikke
undersøge, om vi Danske kunde kaldes »Romere«, og om de Herrer kunde
henregnes til »undertrykte Folkeslag«, men jeg vilde dog neppe kunne undgaa
105 at tale om en Konge, som ved Vaabenmagt var gjenindsat i sit Herredømme
over Landsdele, i hvilke hans lovlige Autoritet i en Række af Aar havde været
kuldkastet, i hvilke »jura majestatis« vare udøvede af Uberettigede, og hvori
navnlig de gamle Stænder af 1831 vare skrinlagte og afløste af andre
Institutioner af en helt anden Beskaffenhed, som selv efter deres Tur ere
110 forsvundne. Jeg vilde maaske endog blive nødt til at tale om en Befolkning, som
ligeoverfor den i sin Ret gjenindsatte Konge væsentligen var henvist til dennes
Naade og — Klogskab. Men saaledes vil jeg dog ikke tale; jeg vil ikke stille mig
paa noget andet Standpunkt end mit eget, og jeg er derfor villig til at følge
Forslagsstillerne i den Undersøgelse: hvad der kan udledes af Kundgjørelsen af
115 1852, idet jeg haaber, at de til Gjengjald ville afstaa fra alle Argumenter, der
skulle hentes fra en Tilstand, som gaar forud for det af dem selv valgte
Udgangspunkt.

Nu vel da! Hvad siger saa denne Kundgjørelse om det her omhandlede
120 spørgsmaal? Denne Kundgjørelse, som jeg her kalder ved sit eget Navn, skjønt
de Herrer synes at ville have den betragtet, ikke blot som en Anordning, men
som en Grundlov, – hvad indeholder den da til Oplysning om nærværende Sag?
Jeg har nys mindet om, hvorledes Forvirringen i Begreberne og i Institutionerne
væsentligen hidrørte derfra, at de fire Provindsialstænder havde gereret sig som
125 fire Rigsstænder, og at Centralregeringen for sent var kommen til den
Erkjendelse, at den selv var afmægtig ligeover for dem, naar den ikke kunde
støtte sig til et folkeligt Fællesorgan. Det var altsaa den Opgave, som en
dyrekjøbt Erfaring stillede den danske Regering, at foretage en bestemt
Adskillelse imellem det Fælles, som tilhørte Staten, og det Særlige, som tilhørte
130 Provindsen, og da for begge Dele at indstifte de folkelige Organer, uden hvilke
Ligevægten imellem dem ikke vilde kunne opretholdes — altsaa at skabe et

Rigsparlament for det Fælles, og provindsielle Institutioner for det Særlige. Det Første, den bestemte Sondring mellem Fælles og Særligt, udførte Kundgørelsen, og udførte det i nøje Overensstemmelse med hvad der efter hele den ældre Udvikling var det Bestaaende, og med saa megen Klarhed, at det ialtfald kun er ganske enkelte og underordnede Punkter, hvorom der muligen kan være Tvivl. Det Andet, Indførelsen af de tilsvarende Institutioner, kunde naturligvis ikke ske strax; det bebudedes derfor i hint Aktstykke og er senere blevet fuld ført. Naar nu den ærede Ordfører vil gennemlæse Kundgjørelsen, saa vil han finde, at der i samme ikke med et eneste Ord er talt om eller hentydet til nogen Medvirkning af de gamle Provindsialstænder ved Indførelsen af Fællesforfatningen; om en saadan Medvirkning er der først Tale i Slutningen af Kundgjørelsen, hvor der handles om at gjenoplive Provindsialstænderne for Behandlingen af det Særlige. Hvilke Tvivl man derfor end kunde nære om de gamle Stænders Omraade, saa er en saadan aldeles umulig med Hensyn til de nu bestaaende Stænder. Den videre Udvikling af de særlige Institutioner for de enkelte Provindsers særlige Anliggender, som Kundgjørelsen bebuder, er nemlig fuldbyrdet ved de særlige Forfatninger — for Slesvig af 15de Februar 1854 — for Holsten af 11te Juni s. A. Disse ere blevne til paa lovlig Maade og navnlig under den i Kundgjørelsen lovede Medvirkning af de gamle Stænder, saa at Kongen med Føje har kunnet paaberaabe sig, at de ere udstødte »nach eingezogenem Gutachten Unserer getreuen Provinzialstände«, og derefter har kunnet erklære, at dermed Kundgjørelsen for saavidt er »opfyldt«. Alt dette er ikke blot sket under lovlige Former, men — siden Forslagsstillerne sætte saa overordentlig stor Pris paa det afgaaede Ministerium — vil jeg tilføje, at det er sket efter dets Raad og udført af samme. Dermed er da den gamle Stænderanordning ophævet paa den efter dens egne Forudsætninger gyldige Maade, og der gives nu ikke andre holstenske og slesvigske Stænder end de, som have Hjemmel i de anførte Anordninger. Der er det altsaa, at man maa søge Bestemmelserne om deres Berettigelses Omfang, og der vil man ogsaa finde dem. Man vil nemlig se, at de gaa ud fra den i Kundgørelsen af 1852 opstillede Adskillelse mellem Fælles og Særligt, som fra noget Givet, der i den Grad er ophøjet over Stænderne, at endog Spørgsmaal om mulige Forandringer deri ved 224 udtrykkeligen ere undtagne fra Stændernes Medvirkning. Man vil endvidere finde, at det er de særlige Anliggender — de samme, som udgjøre det holstenske eller slesvigske Ministeriums Virkekreds — som efter §§ 11, 16 og 17 udgjøre Provindsialstændernes Omraade. Man vil endelig til ydermere Tydelighed erfare, at derfra udtrykkelig er undtaget »die von Uns beabsichtigte Einführung einer gemeinschaftlichen Verfassung für Unsere Monarchi.«

Forholdet er derfor kort og korrekt betegnet af den kgl. Kommissarius for de holstenske Stænder, naar han ved Lovudkastets Forelæggelse erklærer, at Holsten derved anerkjendes som en »mit Rücksicht auf seine besonderen
175 Angelegenheiten selbstständiger Theil der dänischen Monarchie»[sic.], med en Repræsentation, som er bleven udrustet »mit erweiterten, die provinzielle Selbstständigkeit des Herzogthums gewährleistenden, beschliessenden Befugnissen.« Der er ikke den fjerneste Antydning af, hvad der i og for sig vilde være en Absurditet, at der skulde tilkomme Forsamlingen en raadgivende eller
180 petitionerende Myndighed udenfor de nøje definerede provindsielle Anliggender, for hvilke den fik besluttende Ret. Hvis Forslagsstillerne altsaa ville antage, at de gamle Stænder have havt et større Omraade, saa følger deraf kun, at Omraadet er blevet indskrænket, samtidig med at Myndigheden blev udvidet. Jeg tror saaledes at have godt gjort, at en Ret til at snakke med om
185 Fællesforfatningen ikke kan begrundes paa Stænderanordningen af 1831, som »in optima forma« er bleven ophævet; at den ikke kan udledes af Kundgjørelsen af 1852, fordi denne, som ene hviler paa Kongens Villie, efter Kongens egen udtrykkelige Erklæring er bleven opfyldt ved Udstedelsen af de særlige Forfatninger; at den endelig ikke kan finde nogen Hjemmel i disse
190 Anordninger af 1854, fordi disse skarpt begrænde Stændernes Competence til de særlige Anliggender, saaledes som disse i Overensstemmelse med Kundgjørelsen i dem ere definerede, og fordi de ved Siden heraf udtrykkelig forbeholde Kongens Ret til Udstædelsen af en Fællesforfatning for de Stænderne uvedkommende Fællesanliggender. Jeg skjønner saaledes ikke rettere,
195 end at en hvilkensomhelst Beslutning, som Stænderne maatte tage om disse Sager, fra det retlige Standpunkt, hvorpaa de Herrer Forslagsstillere have plantet deres Banner, maatte erklæres for, hvad de selv med en klangfuld Fylde kalde: «eine Nullität«!

200 Saa meget om Retsspørgsmaalet, med Hensyn til hvilket jeg forresten skal henholde mig til hvad der alt derom er blevet anført, og hvorved det blandt Andet ved Citater af den holstenske Stænderforsamlings egne Udtalelser er godtgjort, at de selv meget godt ere sig bevidste, at de ikke ere i Besiddelse af den Ret, hvorpaa man nu vil gjøre Paastand for dem. Jeg længes imidlertid efter at
205 komme til det, for hvis skyld jeg nærmest begjærede Ordet — til Sagens politiske Side.

Som bekjendt, siger Kundgjørelsen aldeles Intet om den Maade, hvorpaa den lovede Fællesforfatning skulde blive til, og hvorledes man end opfatter dette

Aktstykkets Karakter, er det altsaa vist, at her er et Punkt, hvori Regeringen havde frie Hænder. Hvis jeg nu har forstaaet den ærede Forslagsstiller rigtigt, saa var hans Mening den, at Udkastet til Fællesforfatningen burde været forelagt alle de i 1852 bestaaende særlige Repræsentationer, til hvilke han naturligvis
215 henregner de holstenske og slesvigske Provindsialstænder — altsaa den danske Rigsdag, den lauenborgske Landdag og de tvende andre Hertugdømmers Stænder. Jeg veed ikke, om jeg tør gaa ud fra, at dette er hans Mening. (Scheel-Plessen bekræfter dette). Nuvel, saa kan jeg forsikre de Herrer, at dette i fuldeste Maade stemmer overens med, hvad der var den danske Rigsdags Ønske.
220 Jeg kan vel ikke herfor paaberaabe mig nogen bestemt Beslutning af Rigsdagen, fordi denne i alle disse Forhold stedse har iagttaget stor Tilbageholdenhed, men der foreligger de utvetydigste Udtalelser fra flere af de anseteste Rigsdags mænd om, at det netop var denne Vej, man ønskede Regeringen skulde gaa. Det var Regeringen, som ikke vilde. Hvis jeg nu turde antage, at hvad Forslags stillernes
225 Ordfører her har udtalt paa Holstenernes Vegne, vil blive godkjendt af disse, — og der er meget, som taler for en saadan Forudsætning — saa viser det sig ogsaa nu, at vi i sin tid kunde være blevne enige med dem om dette afgjørende Punkt, dersom ikke Regeringen havde modsat sig, og naar jeg betænker, at det netop var Hensynet til Holsten, som gav dette Ministerium en Styrke, for hvilken
230 Rigsdagen saa ofte har ment at maatte bøje sig, og at det netop var Hensynet til Holsten, der paaberaabtes som Grund for Umuligheden af at betræde denne Vej, saa kan det ikke nægtes, at vi i begge disse Henseender have levet i en højst beklagelig Vildfarelse. Men hvorum Alting er, er det vist og vil ikke blive modsagt af Nogen, at det ene og alene var for Slesvigs og især for Holstens
235 Skyld, at den danske Rigsdag Intet gjorde for at fremtvinge Opfyldelsen af dette [sic.] Ønske, og Gr[un]den dertil er let at paavise. Den ærede Forslagsstiller har udtrykkelig anerkjendt, at, om end Forfatningsudkastet var blevet forelagt baade for den danske Rigsdag og for de tvende Provindsialstænder, vilde Ligheden kun have været rent formel, da det vilde have været med helt
240 forskjellig Retsvirkning. Rigsdagen vilde nemlig med sin besluttende Myndighed have haft fuld Raadighed over Forfatningen, saa at ikke en eneste Bestemmelse kunde komme ind i samme, uden dens frie Samtykke; de raadgivende Stænder derimod vilde kun have haft Ret til at afgive Betænkning, og den ærede Forslagsstiller har igaar selv gjort opmærksom paa, hvor let man
245 kunde have undt dem den Fornøjelse, siden det jo stod til Regeringen, hvor meget eller hvor lidet Hensyn den vilde tage til deres Raad. Det vilde i Virkeligheden altsaa have været den danske Rigsdag, som kom til at afgjøre, hvad Vægt der skulde tillægges Stændernes Ønske, og jeg nægter ikke, at ogsaa

250 jeg maatte erkjende, at denne illusoriske Lighed maatte være ydmygende for
dem, med hvem vi skulde til at indtræde i et Forfatningsfællesskab. Derfor, og
kun derfor, afstod Rigsdagen fra, hvad der var dens utvivlsomme Ret, og som
den — dengang idetmindste — havde tilstrækkelig Magt til at sætte igjennem.
Er det nu den Tak, Rigs dagen skal have for en Resignation, som sandelig var
255 haard at gaa paa? Kan det virkelig være Forslags stillernes Alvor at ville beklage
sig over, at man ikke har villet berede dem en saadan Stilling? Er det den danske
Rigsdag, som skal høre ilde for, at den frivillig gav Magten ud af sin Haand og
overlod Sagens Ledelse til et Ministerium, der fremstillede sig som det, der ene
besad Folkets Tillid i de Landsdele, som kun det kunde føre tilbage i Monarkiets
260 Skød? Det er bittre Erfaringer, vi Danske have maattet gjøre, og Maalet synes
endnu ikke at være fuldt!

Af Hensyn til Holstenerne opgav man altsaa den Vej, der hurtigst vilde have
ført til Maalet, og slog ind paa en anden, som maaske bedst stemmede overens
265 med Kundgjørelsens stiltiende Forudsætninger, og om hvis Lovlighed der i alt
Fald ikke kan være Tvivl. Man besluttede at udstæde Fællesforfatningen af
»kongelig Magtfuldkommenhed«, eller, som det hedder i Systemsproget, at
»oktroyere« den, og det lige saa vel for Kongeriget som for de øvrige Landsdele.
Derved blev Ligheden fuldstændig gennemført. Men skulde denne
270 Oktroyering ikke blive en Ulovlighed, et Statskup, saa var det nødvendigt paa
lovlig Maade at faa Grunden ryddet, forinden Kongen derpaa kunde opføre sin
nye Bygning. Ogsaa dette er sket, og ogsaa derved er Ligheden for de forskellige
Landsdele paa det nøjagtigste bleven iagttaget. Den danske Grundlov var for
Kongeriget en Rigsgrundlov, omfattende alle Anliggender, ogsaa dem, der nu
275 skulde være fælles; den var udrustet med besluttende Myndighed og kunde selv
kun forandres under lagttagelse af meget strenge Former. Provindsialstænderne
havde kun raadgivende Myndighed, og Grændsen for deres Omraade var ialtfald
omtvistelig. For at rydde Grunden — at jeg skal blive ved dette billede —
udfordredes altsaa, at den danske Rigsdag paa grundlovmæssig Maade gav sit
280 Samtykke til Grundlovens Indskrænkning fra en Rigslov til en Provindslov, og
at Stændernes Betænkning blev indhentet over de Lovudkast, hvorved deres
Berettigelse klart og utvetydigt indskrænkedes til de særlige Anliggender. Begge
Dele ere skete, og naar det Arbejde, at rydde Grunden« har været ulige
vanskeligere og krævet længere tid i Kongeriget end i Holsten og Slesvig, saa har
285 dette sin eneste Grund deri, at her gjaldt det at nedrive en stærk grundmuret
Bygning, hist derimod kun at skaffe et Par lette Skur af Vejen — hvormed jeg
dog, for at Billedet ikke skal misforstaaes, skal erindre, at her kun tales om disse

Institutioners Myndighed over, hvad vi nu kalde Fællesanliggender, saa at den
290 grund murede danske Grundlov staar urokket for alle særlige Anliggender,
ligesom Provindsialstænderne først ere blevne det ved de Love, som for deres
særlige Anliggender gav dem besluttende Myndighed. Det skulle de Herrer
Forslagsstillere altsaa ikke kunne nægte, at — trods Alt, hvad der kunde tale for
at behandle saa forskjellige Forhold paa en forskjellig Maade — desuagtet den
295 fuldstændigste Paritet« er bleven, iagttaget; ja, at den danske Rigsdag frivillig
har gjort sig saa lille som muligt, for saa meget som muligt at komme i Niveau
med Provindsialstænderne. Det skulle de heller ikke kunne bestride, at
Betingelserne for, at Kongen af kongelig Magtfuldkommenhed kunde udstæde
en hele Monarkiet omfattende Fællesforfatning paa lovlig Maade, ere
300 tilvejebragte ved Grundlovsbestemmelsen om den danske Grundlovs
Indskrænkning til Kongerigets særlige Anliggender og ved de tvende
Forfatningsforordninger, hvorved det samme er sket for Holsten og Slesvig.

At derved den danske Rigsdag har maattet tage Beslutning om den for hele
305 Monarkiet samstemmende Adskillelse mellem Fælles og Særligt, var en
nødvendig Konsekvens af de retlig bestaaende Forhold, hvis man ikke vilde gaa
ulovligt tilværks — Noget, hvorfor vi Danske ikke have Smag, og hvortil de
meget ærede Forslagsstillere med deres »politiske Sædelighed« sikkert ikke vilde
raade. Da Rigsdagen nemlig uomtvisteligen var i lovlig Besiddelse af alle de
310 Anliggender, der her efter under Navn af Fællessager skulde overføres til
Rigsraadet, kunde dette kun ske med dens Samtykke. Kongen kunde ikke sætte
en eneste Sten ind i sin nye Bygning, som Rigsdagen ikke forinden havde
udleveret ham. De Herrer maa da trøste sig med, at Rigsdagens Beslutning om,
hvad den ikke vilde udlevere, og hvad altsaa herefter skulde betragtes som
315 særligt, nøjagtig stemmer med de Herrer Evangelium, Kundgjørelsen af 1852,
som atter nøjagtigen er tillæmpet efter de tidligere i Monarkiet bestaaende
Forvaltningsregler, og fremdeles deri, at Overenskomsten med den danske
Rigsdag er afsluttet af det Ministerium, som antoges, at nyde særlig Tillid
histovre, og særligen stillede sig som Opgave at varetage de Interesser, der ikke
320 vare repræsenterede paa Rigsdagen. Forsaavidt det ses, at man i
Hertugdømmerne ønsker at beholde saa meget som muligt for sig selv, og altsaa
nødig vil have mere end det højst Nødvendige henlagt til Rigsraadet, saa kan det
ikke være de Herrer ubekjendt, at akkurat det Samme var tilfældet med
Rigsdagen. Den var sandelig ikke besjælet af nogen unitarisk Aand; den ønskede
325 ingenlunde at afstaa andet og mere af sit lovlige Eje, end hvad den selv maatte
erkjende for det »højst Nødvendige.« Forsaavidt har den altsaa, om end uden at

vide eller ville det, handlet som »negotiorum gestor« ogsaa for Stænderne, der ikke havde nogen Myndighed til at forhandle om dette Grændseskjel, og man vil
330 ogsaa for Fremtiden kunne finde en Borgen for, at det ikke forrykkes, deri, at det har fundet en grundlovmæssig Stadfæstelse i den danske Grundlov — en Borgen, som forfatningsforordningerne ikke kunne yde.

Forslagsstillernes Ordfører veed naturligvis meget for god Besked, til at han ikke
335 skulde vide, at Rigsdagen maatte have en besluttende Medvirkning der, hvor Provindsialstænderne maatte nøjes med en raadgivende Rolle; men det har interesseret mig at se, at han ligesom søger en Trøst deri, at Frdn. 26de Juli 1854 blev publiceret, forinden Rigsdagen endelig havde vedtaget Grundlovens Indskrænkning til Kongerigets særlige Anliggender. Jeg vil nødig udtale mig om
340 denne Forordning; men jeg kan dog ikke undlade at gjøre opmærksom paa, at den ganske rigtig blev »publiceret«, og dog ikke traadte i Virksomhed for Kongeriget, men tvertimod forbeholdt dette til den Tid, da Grundloven paa forfatningsmæssig Maade var bleven indskrænket. Hvis dette ikke havde været saa, da vilde der ikke bare været mindste Tvivl om dens Ulovlighed, ligesom
345 Ingen for Alvor kan mene, at den danske Rigsdag nogensinde vilde have samtykket i at indsætte den til sin Arving. Trøsten er altsaa kun ringe. Men hvad der er interessant, det er, at den ærede Ordførers store Kjærlighed til det foregaaende Ministerium i den Grad har kunnet blænde hans ellers saa skarpe Syn, at han ikke ser, at hele hans Andragende falder sammen, saasnt han
350 anerkjender Frdn. 26de Juli; da han ikke vil kunne nægte, at Forfatningen af 2den Oktober har været forelagt det ved Forordningen af 26de Juli indstiftede »foreløbige« eller »ufuldstændige« Rigsraad, og af samme er bleven vedtaget med en overordentlig stor Majoritet, saa at denne Forordning saaledes er forandret til hin Forfatning paa en efter dens egne Bestemmelser retsgyldig
355 Maade. Forøvrigt skylder jeg den ærede Ordfører at tilføje, at hans Anerkjendelse af Frdn. 26de Juli, hvormed hans Anerkjendelse af 2den Oktober »eo ipso« er givet, hviler paa en bedre Grundvold, end hans Venskab for dens Ophavsmænd. At Forordningen nemlig ingen Gyldighed havde for Kongeriget, følger allerede deraf, at den selv erkjender og udtaler dette; men at den ligefuldt
360 kunde have Gyldighed for Holsten og Slesvig, følger deraf, at der i disses Forfatninger udtrykkelig er forbeholdt Kongen Ret til af egen Magtfuldkommenhed at give en Fællesforfatning uden deres Medvirkning. Derfor har det sin gode Betydning — ialtfald for Holstenernes og Slesvigernes Vedkommende — at Forfatningen af 2den Oktober er formeligen vedtagen af
365 det foreløbige Rigsraad; men det fortjener lige fuldt Paaskjønnelse, at den ærede

Ordfører har lettet os Bevisførelsen ved at anerkjende de Forudsætninger, paa hvilke den hviler.

370 Derimod er det en fuldstændig Misforstaaelse, at Fællesforfatningen paa nogen Maade skulde være vedtagen af den danske Rigsdag. Det var et meget stærkt Udtryk, men det var i Tanken sandt, naar Ministeren for Holsten og Lauenborg igaar sagde, at det vilde have været »Vanvid« at fordre af Rigsdagen, at den skulde udlevere sine lovlige Rettigheder, uden at faa at vide, hvor de vilde blive
375 af. Dette fik den at vide baade ved Forfatningen af 2 Oktober, og ved Forordningen af 26 Juli; thi begge vare de Rigsdagen bekendte, forinden den tog sin Beslutning. Denne Beslutning vilde uden al Tvivl være bleven et Nej, hvis den skulde have inde holdt en Overdragelse til Forordningen af 26 Juli; den blev et Ja, fordi Rigsdagen fandt tilstrækkelig Betryggelse i Forfatningen af 2
380 Oktober. Men det beder jeg fastholdt, at det, hvorom den danske Rigsdag er bleven spurgt, og det, hvorom den har taget Beslutning, det er hverken Forfatningens enkelte Bestemmelser, eller dens Vedtagelse en bloc — saaledes som det foreløbige Rigsraad har gjort — men kun Grundlovens Indskrænkning, som ikkun den kunde beslutte. Det eneste, den yderligere har gjort, er at sikkre
385 sig, at Grundlovsindskrænkningen ikke kunde træde i Kraft, forinden Kongen samtidig dermed satte sin Fællesforfatning i Kraft, for at der ikke skulde indtræde noget Moment, hvori Fælles sagerne vare unddragne det konstitutionelle System. Men selve Fællesforfatningens Retskraft beror ikke paa nogen Beslutning af den danske Rigsdag, men paa Kongens
390 »Magtfuldkommenhed«, og det lige saa vel for Kongeriget, som for de andre Landsdele. Dette er i vore Øine ikke noget Fortrin; vi sætte den største Pris paa, at den danske Grundlov er fremgaaet af en fri Overenskomst mellem Konge og Folk. At vi have fundet os deri, — ja at vi nu endog selv maa fremhæve det, det er Offre, vi have bragt Pariteten« — Offre, der, som det synes, kun finde ringe
395 Paaskjønnelse hos dem, for hvis Skyld de ere bragte.

Men — siger Ordføreren — har den danske Rigsdag end ikke haft nogen direkt Indflydelse paa Fælles forfatningens Indhold, saa bar den dog haft det indirekte, idet sammes Adresse blev Grundlaget for det nuværende Ministeriums
400 Program. Dette er aldeles rigtigt; men jeg vil da bede at lægge Mærke til, hvad det er, Adressen opstillede som ufravigelig Betingelse for den Fælles forfatning, til hvilken den vilde afstaa sin grundlovmæssige Ret. Det var intet Andet, end at det konstitutionelle System skulde opretholdes ogsaa for Fællessager, og disse altsaa ikke hjemfalde til en maskeret Absolutisme, saaledes som Forordningen af

26 Juli opstillede den, og at der i Rigsraadet skulde optages et passende folkevalgt Element, hvilket i Virkeligheden kun vilde sige, at Rigsdagen vilde finde sig i de for Hertugdømmernes Skyld opstillede og allerede udførte Kongevalg. Ogsaa hvad der forøvrigt kan udledes af Adresseforhandlingerne er ikke Andet end Indrømmelser, f. Ex. et Normalbudget, hvilket motiveredes ved det tyske Forbunds Love, men sandelig var haardt at gaa paa for en Forsamling, som alt befandt sig i den ubestridte Nydelse af den fuldstændigste Skattebevilgningsret. Og det kalder man et dansk Tryk paa Fællesforfatningens Tilblivelse! I Sandhed! Føler den ærede Ordfører Trang til at rose den danske Rigsdag, da maa det være for den maaske exempelløse Resignation, hvormed den opgav meget af sine egne Rettigheder, ene for at kunne dele Resten med Monarkiets øvrige Indbyggere. Jeg kan for sikkre den ærede Ordfører, hvad han forresten veed bedre, end jeg, at, er der udøvet et Tryk, saa er dette udsprunget af Hensynet til Holstenerne og Slesvigerne, til deres Rettigheder, deres Sædvaner, deres Stemninger, deres Fordomme, — af Hensynet til Holstens Forbindelse med det tyske Forbund, — af Hensynet til de i Holsten staaende Østerrigere, og til det bag dem staaende Tydskland. Alt dette har udøvet et Tryk, ikke blot paa den danske Regering, men ogsaa paa den danske Rigsdag, saa stort, saa tungt, saa knugende, at, hvis det kun er de Herrer at gjøre om Tryk, saa have de al Grund til at være tilfredse. Den danske Rigsdags Tryk kan man maale ved at se hen til dets Virkninger: den har ikke opnaaet, men kun opoffret, — ikke faaet, men givet.

Til Bevis paa den Indflydelse, Rigsdagen skal have udøvet over Fællesforfatningen, har Ordføreren idag anført nogle Ytringer af mig, som ere fremførte, dengang det gjaldt at formaa Rigsdagen til for Monarkiets Skyld at finde sig i disse Offre. Citaterne ere rigtige; men det er vanskeligt at forstaa, hvad de skulle bevise. Det er saaledes rigtigt, at jeg til Anbefaling af Valgloven har anført, at det deri opstillede System efter Forholds tal vilde gjøre det muligt, at ogsaa »de moderate Anskuelse i Holsten« kunde komme til Orde, og at ogsaa »det danske Element i Slesvig« kunde opnaa den samme tilkommende Andel i dette Hertugdømmes Repræsentation. Men maa jeg da spørge den ærede Ordfører, om det er hans Mening, at der burde foretages en saadan Forandring i Valgloven, at de moderate Anskuelse i Holsten og det danske Element i Slesvig derved vilde blive undertrykte? Det er fremdeles rigtigt, at jeg har bemærket, at Fællesforfatningen hjemler Kongerigets Befolkning den Overvægt i Monarkiet, som efter Ret og Retfærdighed« tilkommer samme, fordi den er størst i Antal, yder de største Bidrag til Statens Fornødenheder osv. osv. I Forbigaaende skal jeg

445 kun bemærke, at Fordelingen af Repræsentationen i Loven af 2 Oktober
akkurat er den samme, som i forordningen af 26 Juli, som han jo billiger, og er
indført af det Ministerium, som han jo elsker. Men maa jeg spørge den ærede
Ordfører, om det da er hans Hensigt, at faa Repræsentationen saaledes
forandret, at to Holstenere skulde agtes lige med tre Danske — om han vilde
450 finde dette stemmende med »Ret og Retfærdighed«, eller om det, han
efterstræber, er Uret og Uretfærdighed? Og dog kan Meningen med disse
Citater ikke være nogen anden, end at han misbilliger, hvad deri er sagt. Og dog
kan Hensigten ikke være nogen anden, end indirekte at antyde, hvad man
underser sig for ligefrem at udtale. Da den ærede Ordfører begrundede sit Forslag,
455 skulde Enhver tro, at det var den uskyldigste Sag af Verden. Der var efter hans
Mening i sin Tid forsømt en lille Formalitet, som man i selve Forfatningens
Interesse maatte ønske endnu »ex post facto« at faa afhjulpen, for at den saa
kunde være aldeles uangribelig. Skulde der ved den Lejlighed være noget at rette
i Realiteten, saa kunde det i det Højeste være saadanne Pillerier, som den mod
460 tyske Forbundsbegreber om Fyrsternes absolute Retstridende Paragraf om
Tronfølgerens Edsaflæggelse eller deslige. At en saa klog Mand, som
Forslagsstilleren, skulde ville kaste det danske Monarkis Statsorden, da vi mente
endelig at være komne i Havn, atter ud i det vildene Hav, blot for at faa en lille
Formalitetsfeil rettet, eller for at blive af med en lille konstitutionel
465 Lækkerbidsken«, der ikke er efter hans Smag, skal Ingen faa os til at tro. Nei, en
saa praktisk Mand maa aabenbart have et vigtigere, et mere praktisk Øiemed.
Skulde det maaske være, at faa Repræsentationsforholdet saaledes omgjort, at
den Overvægt i det danske Monarki, som efter Ret og Retfærdighed tilkommer
det danske Folk, derved blev knust? Skulde det maaske være, at faa Valgloven
470 saaledes indrettet, at alle moderate Anskuelser i Holsten og det danske Element i
Slesvig derved bleve udelukkede? Og selv om dette ikke skulde være hans
Hensigt, vilde det ikke ligefuldt blive den uundgaaelige Følge, at disse og
lignende Spørgsmaal vilde blusse op, hvis vi vare enfoldige nok til at kaste vor
hele Udvikling tilbage i det Kaos, hvorfra den ved mange Aars sure Arbejde og
475 smertelige Opoffrelser omsider er bleven udredet?

Jeg stemmer derfor mod Forslaget.

Kilde

480 Carl Ploug: 1873. Orla Lehmanns efterladte skrifter. Bd. 4. København: Gyldendal.

Kildetype

Dokumentation i bogværk

Tags

Den liberale bevægelse

485

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/orla-lehmanns-tale-i-rigsraadet-l-1856>

490

495

500

505

510

515

520